

Kitap Tanıtımı ve Tenkitler

Mehmet Atalay, *Kur'an'a Psikoloji ile Bakmak*, İstanbul, İz Yayınları, 2012, 310 s.

Kur'an-ı Kerim dünyada bir milyanın üstünde bir nüfusun kutsal metni olmanın yanı sıra bin dört yüz yıllık bir geleneğin de temel dinamiklerindedir. Kur'an, kendisine inanan veya inananmayan kişilerin ortak ifadesiyle uygarlık tarihini derinden sarsmış, etkilemiş ve uygarlığa çok önemli katkılarda bulunmuştur. Tanrıyla ilişkiler; insanlar arası sosyal, iktisadi, siyasi ilişkiler genel olarak bu kutsal kitabın etkilediği ve hala etkileyeceği alanlardır ki daha detaylı bir göz bu kitabın fen, sağlık bilimleri gibi alanlarda da söyleyecek sözleri olduğunun farkına varabilir.

Bir kutsal kitap, inananlarınca asla basit metin olmak durumunda değildir. O kendisinde İlah sözü bulundurmasıyla kutsal bir değer taşımaktadır ki bu tarihin çok sık karşılaştığı bir durum değildir. Atalay'ın da ifadeleriyle böylesine bir metni anlamak, değerli olana değer vermek elbette ki ilk başta bir yöntem meselesidir. Kur'an'ı anlamak, araştırmak için; kişinin ciddi bir çaba içerisinde olması, Kur'an'a aşına olması ve içgüdümsellik Atalay tarafından da işaret edildiği üzere gereklidir. Buna göre araştırmacı çok yönlü ve donanımlı olmalı, Kur'an'ı bütünüyle algılayabilen uslaşmış olmalı ve Kur'an'ın kutsiyetine mucizeliğine delalet etmelidir. Kur'an kendini ancak böyle birisine açmaktadır. Aksi takdirde Kur'an'ı bir ifadeyle Kur'an, okuyanın içindekini arttıran bir metindir.

Yöntem konusunda bir diğer sorun psikoloji ilmiyle Kur'an arasında bir yakınlık kurulup kurulamayacağı sorusudur. Sosyal bir bilim olan psikoloji, dışardan bakıldığında elbette ki insanlarla ilişkili bir metin okumasında yer bulması anlaşılmayacak bir husus değildir. Ancak bundan bin dört yüz yıl öncesinde reel hayatta izdüşümleri olan bir metnin anlaşılması da zorlaşmaktadır. Yine de böyle bir çaba anlamlıdır. Zira Atalay'ın da ifadesiyle, "Kur'an'a psikolojiyle bakmak" Kur'an araştırmalarında metni anlamada artı bir göz olarak kullanılmasında zarar olmadığı gibi aksine çok faydalı da olabilir. Geleneksel araştırmalarla paralellik göstermesi de Psikoloji biliminin verilerinin geleceğe eklenilebileceğine delalet edebilir. Psikolojik bakış, araştırmacıya kuvvetli bir muhayyile kazandırarak sözlerin arka planlarını tasavvur etme imkânı sağlayabilmektedir. Ayrıca modern dünyada popüler bir bilim olan psikolojiyle, Kur'an'ı seküler zihinlere de anlatma imkânı sağlamaktadır. Atalay da çalışmasında bir sosyalbilimci-ilahiyatçı olarak amacının Kur'an'ın anlaşılmasına ufak da olsa bir yardım olduğunu göstermektedir.

Atalay çalışmasında Kur'an'ın psikolojiyle anlaşılması gerekliliğini vurgularken bunun bireysel bir çalışma olarak zorluğundan bahsetmektedir. Atalay da bu çalışmada Kur'an'ın bütününe değil Kur'an'da yer alan Hz. Yusuf ve Hz. Musa kıssalarını psikolojik bir perspektifle araştırmaktadır. Atalay'a göre psikolojinin Kur'an'ı anlamada en iyi kullanılacağı yer kıssalardır. Böylece somut ve bariz sonuçlar çıkartmak mümkün olmaktadır.

Kitap okumasında rahatlıkla görülecektir ki yazar, psikoloji alanında uzmanlığının yanında, tefsir ilminde de faydalı tetkiklerde bulunmuş, gerek klasik gerekse modern tefsirlere başvurarak bu alanda da yetkinliğini araştırmacılarına yardımcı olmada kullanmayı bilmiştir. Tefsir alanında da akademik çalışmalarda bulunmuş olan Atalay, böylece keşişim alanları oluşturmuştur. Böylesi bir çalışmanın nadirattan olduğu açıktır ve yazar, böylece araştırmacılara gerek yöntem açısından gerekse böylesi çalışmaların faydasını ortaya koymak açısından diğer araştırmacılara yol açmıştır. Ayrıca yazarın referans verdiği kaynakların çeşitliliği de sosyal bir bilim yapmanın hakkını vermek açısından değerlidir.

Müellif, çalışmasını giriş, üç ana bölüm ve bir sonuçtan oluşturmaktadır. Birinci bölümde sosyabilimsel açıdan Kur'an tetkiki ve Kur'an'a dair bazı mülahazalar yer almaktadır. Bu bölümde yukarıda anlatılan yöntem problemine derinlemesine değinilmektedir. Kur'an araştırmalarında neler yapılabileceğine, Kur'an'ın okuyan üzerindeki etkisine, mucizevî yönüne işaret edilmiştir.

İkinci bölümde ise yazar, giriş ve I. Bölümde yöntemini belirledikten sonra bir uygulama alanı olarak Hz. Yusuf kıssasını araştırmaktadır. Bu kısma anlatımı ve değerlendirmesinde dikkati çeken bazı durumlar mevcuttur. Atalay'ın detaylı araştırmalarıyla göz önüne getirilen bazı detaylar okuyana kendisinin neden daha öncesinde düşünmediği sorusunu sormasına neden olmaktadır.

Kısma üzerinde durulan temel vakalar ve Hz. Yusuf'un davranış parametreleri şunlardır: (1). Züleyha vakası ve elit kadınlardan kaçış, burada Hz. Yusuf'un iffetli duruşunun sadece Züleyha'ya karşı değil diğer kadınlara karşı da bulunduğu tartışılmaktadır. (2). Hz. Yusuf zindandayken rüyalarını anlatan aşçı ve sakinin rüyalarını yorumlayan Hz. Yusuf'un, bu yeteneğinden ve aşçı ve sakinin mevcut durumlarından faydalanarak o sırada onlara yapmış olduğu tebliğ metodu ele alınmaktadır. (3). Tebliğ ve davette ayırım gözetmemek alt bölümünde ise rüyaların sonucundan emin olmasına rağmen saki ve aşçı arasında bir ayırım yapmayarak ikisini de aynı anda ve aynı şekilde dine çağırma görülmekte ve araştırılmaktadır. (4). "Efendinin Yanında Beni An" bölümünde ise Hz. Yusuf "zelle" diyebileceğimiz peygamberlerin küçük hatalarına örneklik teşkil eden bu durumun Hz. Yusuf'taki psikolojik durum derinlemesine araştırılmaktadır. (5). Burada ise Hz. Yusuf'un firavuna yapmış olduğu rüya yorumu sonrasında Firavun'un zindandan çıkıp saraya gelme davetine aklanmadan çıkmama cevabını vermesi işlenmiştir. Psikolojide kullanılan "trajik fenomen" kavramıyla işlenen bu bölüm, Hz. Yusuf'ta hem hapisten çıkma isteği hem de aklanma isteğinin mevcutluğu açısından bir trajik fenomen örneği teşkil etmektedir. Aynı zamanda "kanun önünde kadınları suçlamak" mı? yoksa "kendisini satın alan sahibine sadakatini göstermek" mi? ikileminde sadık kalmayı seçtiği bir trajik fenomen olarak değerlendirilmiştir. (6). "Bünyamin'i Alıkoymak" bölümünde ise Hz. Yusuf'un kardeşlerinin iç huzuru elde etmek ve ailesini bir araya getirmek için kullandığı metod incelenmiştir.

Kitabın üçüncü bölümünde Yusuf kıssasıyla karşılaştırıldığında daha geniş olduğu belirtilen Hz. Musa kıssası, Hz. Musa- Firavun mücadelesi çerçevesinde şekillendirilmiş ve sınırlandırılmıştır. Bu mücadele sırasında karşılıklı konuşmalar ve birbirlerine galebe çalma düşüncesi etrafında şekillenen ilişkide, Hz. Musa'nın Firavun karşısındaki üstünlüğünün diyalektik üzerinden değerlendirilmesi yapılmış ve Hz. Musa'nın hangi temellerden hareket ederek ve hangi yöntemlerle Firavuna aralarındaki tartışmada galebe çaldığı, psikoloji biliminin verileri ile anlatılmaktadır. Bunun dışında Hz. Musa kıssasını anlamada Hz. Harun'un konumu, Firavun, Haman, Karun üçlü otoritesi ve Allah'ın kendisine ortak koşan biri olan Firavun'a müşfik konuşulması mevzusu araştırılmıştır ve bu unsurların Hz. Musa kıssasındaki önemini altı çizilmiştir.

Atalay sonuç bölümünde ise Psikoloji kavramlarıyla Kur'an'ın anlaşılması üzerinde durmanın faydalarını, sınırlandırılmış olarak Hz. Yusuf ve Hz. Musa kıssalarında örnekleyerek, Kur'an'ın aksi duruma göre (psikolojinin olmadığı bir perspektif) psikolojiyle anlaşılmasının daha uygun olduğu sonucuna varmıştır. Bizde oluşan kanaat da bu yöndedir.

Ahmet KAYA

(İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü)

Felsefe ve Din bilimler Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Öğrencisi)

